

Sógor, maga ezt nem érti!

Délelőtti pártalapszervezeti ülés volt. P.-t nem választották vissza szervezőfelelősnek. Gyűléshajtónak, amiként ő nevezte magát az ironia legcsekélyebb szándéka nélkül. Pusztán a tömörebb kifejezés miatt. Most, hogy itt ül előttem kissé lehangolt állapotban, talán sértődötten és olyan orcával, mintha azt kérdezné: ki rontotta el a levegőt, bizonyára vigasztalásomat várja. Illendő lenne a rokonsági kötelék alapján.

Mivel nem ismerem az érdemeit, azt kell mondanom neki, hogy fő az egészség, a többi elmúlik. Segítségem nélkül kezdi vigasztalni magát. A gyűléshajtás nem fizetéses állás, továbbá az a hátránya, hogy leginkább ünnepekre esik a munka. Legfőljebb az fáj neki, hogy az utódja beül a készbe. Így persze könnyű.

– Mi az, ami kész? – kérdem.

– Amit már nem kell csinálni.

Félórányi ideje van. Felfüggesztették a gyűlést, hogy a második napirendi ponthoz a szóban forgó cigányt előkerítsék. Többrendbéli kihágás miatt megrovásban fogják részesíteni, esetleg kizárják, ha úgy dönt a rajon.

– Csak találnák meg azt a mókust – mondja. – Ilyen cigányelőkerítő szünetet már többször is tartottunk. Van annyi esze, mindig elbujdosik, vagy betegnek téteti magát. Tudja, hogy ha elmúlik a gyűlés, mindenki barátságos hozzá, csak a gyűlés területén belül szigorúak.

Állítólagos újabb büntette, hogy az őszi hetivásár alkalmával elcsent egy sajtot, valamint juhot is lopott. Ezért kell sürgősen előkeríteni. P. kinéz az ablakon, majd utánakiált valakinek:

– A cigányt keresed?

– Hát te?

– Én is. Szólj, ha megtaláltátok.

Addig tisztázhatjuk P. bátyám fáradozásainak értelmét.

– A helyzet ugyanis az – magyarázza –, hogy amikor kilencszázötvenben engem megválasztottak, sokkal nehezebb volt a munka. Ez a mai semmiség ahhoz képest. Ha nem tévedek, legalább egynegyedére csökkent a gyűlések száma. Ha előkerül, feldolgozzuk a cigányt, és megyünk haza. De mi volt akkor?

Karácsony nagyhetében a rajoni szervek először telefonon kezdtek érdeklődni: milyenek az ünnepi kilátások, lehet-e megnyilatkozásokra számítani? Hogyne, hogyne! Jöjjenek csak nyugodtan, mert lehet. Kántálás lesz, betlehemezés meg másfajta érdekes elmaradottság. Úgy értették persze: mitől kell tartani? P.-nek az elején nagyon oda kellett figyelnie, hogy felfogását összehangolja a rajoni küldöttek nyelvezetével. Minden, amit helytelenítettek: az volt a megnyilatkozás. Egy váratlan morfondírozás, ellenvélemény vagy pusztán tájékozatlanság. A jelenség lényegéről P.-t egyik rajoni felelős – a faluból elszármazott tanító – ilyenformán világosította föl, mikor halat szállítottak Mezőzáhról: íme milyen szép sima a tó vize. Mint az egyöntetű vélekedés. De itt-ott felugrik egy-egy ponty. Nem lehet tudni, mikor és hol mutatja meg magát. Ez a megnyilatkozás. Ezért kell ébernek lenni. Ugyanígy advent hetében is. Az ellensúlyozási összejövetelek tömkelegét kellett megszervezni. Agitátorok gyűlése; tanítók, háziasszonyok gyűlése; a fiatalok mozgósítása kultúrversenyekre. Egyik napról a másikra megszorodott a rajoni küldöttek száma. De jöttek a tartományi szervektől is. Tele volt velük a tanácsiroda. S mindahány P.-től kérte számon a hallgatóságot. Foglalkozása és megbízatása szerint ki-kik a maga részét követelte a falu testéből-lelkéből. Egyik legalább harminc embert óhajtott, hogy megtartsa előadását az ember származásáról. („Minimum!”) De gyorsan, harminc perc alatt. Sokat úgysem akar beszélni a fűtetlen teremben. A másik új törvényeket ismerttetett, a harmadik táncolni, énekelni kívánt, némelyik éppenséggel bűvészkedni. Egy-egy teherautónyi üzemi műkedvelő kint várakozott a falu végén: ha lesz tömeg, eljátszanak egy antiklerikális darabot, ha nem, mennek tovább a szomszédba. Volt, aki rajtaütésszerűleg a téli mezőgazdasági munkálatok felől érdeklődött; ismét mást a kosárfonás, az egészségügy, a juhok mesterséges megtermékenyítése érdekelt, valamint hogy a papok vajon mit fognak

prédikálni. P.-nek főtt a feje, fogalma sincs a papok szándékáról, különben is honnan kerítsen elé annyi embert oly változatos igények számára. Az asszonyok mosnak, takarítanak, kemencét hevítenek, a férfiak borért, tűzifáért nyargalnak, nehéz őket a mozgásban megállítani. De menjen csak doboltatni, mert ha dobbal verebet nem is: embert lehet fogni. Még dobja sincs a falunak? Elképedtek a küldöttek. Türelmetlenek és idegesek voltak; siettek haza ők is ünnepelni. De kellett a jegyzőkönyv, hogy az előadásait hányan hallgatták meg, hányan szólaltak fel. Ordított szegény kikiáltó napjában háromszor is. Akkoriban, ha élesíteni kellett az osztályharcot, már be volt rekedve az ember. „Az egész hangos korszak ugyebár az ő torkán ment keresztül.” A karácsonyi szolgálatot is rendszerint P.-re osztották. A tanácselnököt betegség címén sürgősen hazahívták Marosvásárhelyre, a titkár már délután berúgott borvételezés közben. Maradt hát a gyűlésfelelős. Az őrmester maga mellé rendelte; együtt rótták az utcákat, és magyarázták a kántálóknak, hogy amit művelnek az ablakok alatt, az tulajdonképpen éjjeli zene, amihez külön engedély szükséges. Engedély nélkül viszont nem tekinthető éjjeli zenének, hanem csendzavarásnak, jobb tehát, ha ki-ki hazamegy és lefekszik békében. Az emberek nem akartak lefeküdni; a leleményesebbek csak annyit kérdeztek: szabad-e kántálni, azzal benyomultak a házakba, ott énekeltek, és ilyenformán az egészet házi mulatságnak lehetett elkönyvelni. Ebbe nem szólt bele az őrmester. Igaz, a többinek is csak elmondta a magáét, s hagyta, hogy kedvük szerint csatangoljanak. Jószívű ember volt, kár, hogy később másfele rendelték.

– Látod, ezért volt nekem nehezebb dolgom – mondja P. kissé megnyugodva, hogy mindezt elmesélhette. – A mi akkori tevékenységünk eredményeképpen ilyesmivel ma nem foglalkozunk. Senki nem üti az orrát a betlehemesek dolgába. Egyáltalán nincs az a jövés-menés, okvetetlenkedés.

– Úgy gondolod, hogy okvetetlenkedés volt?

– Pardon. Ezt az emberek mondták.

– Voltak ilyen megnyilatkozások? – kérdem.

– Már hoggyne lettek volna. Az csak természetes.

A bujkáló véleményét szeretném kiugrasztani.

– Hát akkor a tevékenységek eredményeképpen, vagy annak ellenére változott a helyzet?

Kínosan mosolyog, a fejét vakarja:

– A tanító úr, aki most felelős elvtárs a rajonnál, azt mondta, hogy nem kellett volna csinálni, de azért helyes volt. Ott ült valaki mellette a tartománytól, az mindjárt rászólt: pardon! Ma már nem lenne helyes, de akkor helyes volt. „Így kell ezt mondani.”

– Éppen akkor miért volt helyes? – kérdem.

– A tanító úr szavaiból úgy vettem ki, hogy azért volt helyes, mert csináltuk. Ha nem csináltuk

volna, nem lett volna helyes. És mivel ma nem csináljuk... helytelen volna folytatni...

Belegabalyodunk a tanító úr előadásába. Már azon vagyok, hogy más oldaláról közelítsem meg a kérdést, amikor bekiáltanak az útról: megkerült a cigány.

– Hát szaladjunk! – ugrik föl P., s invitál, vegyék részt a gyűlésükön, nagyon érdekes lesz.

Bejutnom persze nem oly egyszerű. Az éjjeliőr megállít az ajtóban. Hirtelenjében nem ismer föl, pedig sokat szivaroztunk együtt.

– Az elvtárs kiküldött? – kérdi szigorúan.

– Nem látod, hogy rokon? – förmed rá P.

– Lehetséges – mondja az őr. – De ez itt nem rokoni összejövetel, hanem alapszervi gyűlés.

– Nem rokoni minőségben jött, hanem mint elvtárs! – csattan föl P. kissé megsértődve, hogy az őr nem tiszteli a hajdani felelős mivoltát.

– Az más – bólint az ember s boldogan, hogy végre tennivalója is akad, benyit az iskolaterembe megbeszélni ügyemet a rajoni kiküldöttel.

Míg várakozunk, lóhalálában nyargal a szövetkezeti elárusító Sz. nagybátyám szombatos veje – akivel tehát sógorságban vagyok – megkérdezni, hogy ki lehet-e nyitni a kocsmát vagyis a bufetet. Felgyűlt a nép az ajtó előtt, szivarat, pálinkát óhajt, és főképp zúgolódik a zárva tartás miatt. P. úgy tesz, mintha a kérdés még mindig reá tartozna; meghányja-veti magában a dolgot, és azt mondja:

– Nyisd ki!

A válasz nem nyugtatja meg az elárusítót. Továbbra is aggodalmaskodik: vajon a vezetőség egyetért-e a nyitással? P. kifejti, hogy ezért most nem lehet külön vezetőségi gyűlést tartani. Más ügyek vannak napirenden. Nyargaljon csak vissza, nyissa ki a kocsmát.

– Kinyitom! – mondja az elárusító. – De baj ne legyen belőle.

– Miért lenne baj? – avatkozom én is a beszélgetésbe.

– A nyitás miatt.

– Záróra van?

– Nincs záróra. Tulajdonképpen most kellene nyitni. Ötől kilencig.

– S akkor miért nem nyitod?

– Éppen azt kérdelem, hogy lehet-e?

– Miért ne lehetne?

– Sógor, maga ezt nem érti.

Valóban nem értem, de a föltárt helyzet alapján ítélve azt kell mondanom:

– Hallgass ide! Kocsma van, szivar, pálinka van, vásárló van, zúgolódó van, öt óra is van. Akkor miért nem nyithatsz? Mi akadályoz?

Őt a rendelkezés akadályozza. Nem ő kapta ugyan, hanem az elődje, a pénzkezelésben lebukott elárusító, de föltehetőleg rá is vonatkozik. Tavaly a kocsmával szomszédos helyiségben szokták tartani a gyűléseket. Akkor valamelyik vezetőségi tag – nem emlékszik, melyik, arra sem, hogy milyen indoklással – utasításba adta, miszerint gyűlés esetén a kocsmát zárva kell tartani. A vékony fal miatt vagy más meggondolásból, azt ő nem tudhatja. Azt sem, hogy ez meddig marad érvényben.

– Ha fél kilométerrel errébb tartjuk a gyűlést, természetesen nem érvényes – mondja P. diadalmas felismeréssel.

A sógor erről – látom az arcán – nincs határozottan meggyőződve, de ha már ketten is biztatjuk, elrohan nyitni.

Énnekem erről az jut eszembe, hogy mikor a székelek meggyilkolták a bíboros fejedelmüket, a pápa száz esztendei böjtöt rótt ki rájuk büntetésképpen. Százötven év múltán, mikor már senki sem tudta, mi okból, még mindig a büntetéshez tartották maguk. Feledékenység lenne? Vagy tán az a bölcs meggondolás, hogy ha valamivel nem értünk egyet, biztonságosabb kétszeresen is végrehajtani? A sógor ez utóbbi felfogás híveként latolgatja a kockázatokat.

Közben megkapom az engedélyt a bemenetelre.

Harminc-negyven ember szorong a gyermekméretű padokban.

A dobogón, hajdani tanítóm asztalánál a rajoni kiküldött. Termetes, kidolgozott kezű, tréfára hajlamos ember. Kissé vicsorgó, de rokonszenves, épfogú kacagásával, nem hivatalos megjegyzéseivel még a gyűlés megnyitása előtt jókedvre hangolja a társaságot. Hátról az utolsó padban a vádlott is fel-felkacag, de mikor azt hallja, hogy napirendre van tűzve, hirtelen összehúzódik, pislogni kezd, mintha sóba mártották volna.

– Jöjjön csak előbbre az első padba! – invitálja a kiküldött.

Az ember fogja a sapkáját, begombolkozik, és nagy illedelemmel eléjön s kérdi: nem ülhetne-e a kályha mellé, mert úgy sejti, kezdődik benne a tüdőgyulladás. Valaki megjegyzi, hogy a sejtelem csak kifogás, de ha fázik, üljön a kályha mellé.

A titkár röviden ismerteti a tényállást, majd kezdődik a beszélgetés.

– Hol dolgozik?

– A termelőszövetkezetben s másutt is... ahol csak lehet.

– Mi a véleménye saját magáról, H. elvtárs? A munkáját hogy végzi?

– Jól, természetesen.

– Inni szokott-e?

– Azt mindenki teszi.

– De azt mondják, a hetivásáron ittas volt.

– Az igaz – bólint H. – Éppen ezért nem emlékszem pontosan mindenre.

– Remélem, tudja, miért tűztük magát napirendre.

– Már hogyan tudnám.

– Miért?

– Hát mert verifikálnak...

– S miért verifikáljuk?

– Hogy miért? Az elvtárs bizonyára tudni akarja, hogy van-e itt valami, ami kivetnivaló.

– Hát van-e?

– Lehet, hogy van, lehet, hogy nincs. Egészen pontosan én azt nem tudhatom. A vezetőség tudja.

A küldött nézi az embert, a fejét csóválja, s megkérdi:

– Mondja meg őszintén H., megérdemli maga, hogy párttag legyen?

Nehéz kérdés. H. jó darabig hallgat, szipog, köhög, majd így vélekedik:

– Lehet, hogy igen, s lehet, hogy nem. Ember hiba nélkül nincsen. Egyedül az Isten hibátlan.

– Vajon? – rebben föl a kiküldött sűrű szemöldöke.

– Úgy gondolom legalábbis.

– Ezt most ne vitassuk. Azt mondja meg: mi egy párttag kötelessége?

H. úgy vágja ki a választ, mintha hetek óta erre készült volna:

– Kérem szépen: ne igyék, ne járjon fehérnépek után, és forduljon a nép felé.

– Ennyi az egész? – nevet a rajoni ember. – A lopást kifelejtette.

Ezzel kezdődik a tulajdonképpeni tárgyalás. H. kifejti, hogy a lopás, amivel megvádolták, valójában félreértés. Leírja részletesen a helyszínt, a cselekményt. Egyik kezében cigaretta volt, a másikban a botja. Tüzet kért az öregembertől. A cigarettát a másik cigarettához közelítő mozdulat folytán a botja meglendülhetett, amitől az öreg megijedt, és a sajtot elejtve, futásnak eredt. H. azonban arra számított, hogy az öregnek elmúlik az ijedelve, és visszatér a sajt után.

– Megszáradt, uram, a sajt, annyit vártam reá, a botot is elhajítottam, nehogy megint félreértés támadjon – magyarázta H. –, de sajnos az öreg nem tért vissza.

A kiküldöttet a nyilvánvaló hazugság láttán a letargia kerületi.

– Mondja: miért nem jár alapszervezeti gyűlésekre?

– Mert házat építetek. Nem tudom, az elvtársnak van-e háza, jó lakása – kérdi olyan hangsúllyal, hogy ez már ellentámadás. – Énnekem nincs. Vályogsárból rakom föl villával. Azt először le kell önteni vízzel, meghinteni polyvával, és alaposan megtaposni. Taposom én, a gyerekek s a beteg feleségem. Mire meg van taposva az agyag, verik a kerítést, hogy menjek gyűlésbe. A nap nem törődik azzal, hogy idelent a földön az emberek gyűlést tartanak: a sarat megszáritja. Úgy nem lehet fölrakni.

Többen is bólogatják s mondják, hogy ebben az egyben az embernek igaza van. A küldött nem is firtatja tovább a dolgot. H. vérszemet kap, és elmondja az életrajzát, a lehető legkomorabban színezve. Elésorolja az osztályharc korszakában szerzett érdemeit. Többen is közbekiáltanak, hogy ezzel ne dicsekedjék. Valaki föláll, és hosszadalmasan ecseteli H. akkori tevékenységét. Valóban annyit gyalogolt, futkározott, hogy esténként a felesége vizes borogatást rakott a lábára. De megtérült busásan a fáradsága. Kulákokat, pontosabban kuláklistára vett parasztokat leplezett le, s jelentette a „kollektáló bizottságnak”, melyik hová rejtett el két-három zsák búzát, kukoricát. „Magam is eldugtam, kérem, hat véka búzát, nem röstellem bevallani, az istállóba a hídlások alá. Különben étlen haltunk volna, olyan nagyon megvágtak bennünket a szérűn. H. az ilyenformán földerített gabonából huszonöt százalékot kapott. Ha százalék jár valakinek az osztályharcért, nem csodálom, hogy lelkes. Ő rakta ki mindennap a zászlókat, s amíg mi sírtunk a cséplőgép mellett, ő járta a verbunkost a városi táncos csoportokkal, hogy déli szünetben szórakoztasson bennünket.”

A felszólalás úgy hat, mint egy puskalövés. A kiküldött a tarkóját vakargatja az elmúlt idő után bámészkodó csendben, majd hirtelen fordulattal azt kérdi:

– És a juh?

Igen, a juh! Amely időközben visszakerült ugyan a tulajdonosához, de nem H. erénye, hanem az erőszakos beavatkozás útján.

– Tehát maga hazafelé tartott a vásárból a lószekerével.

– Igen – bólint H. – De fogalmam sincs róla, miként kerülhetett a juh a szekerembe. Becsületistenemre mondom, a bégetésére fordultam hátra az ülésen. Sajnálom, nincs tanúm rá, aki igazolná a párt előtt, hogy a meglepetéstől keresztet vetettem.

– Mit tett ezenkívül?

– Mendegéltem és csodálkoztam. Miként kerülhetett oda? Arra gondoltam: valamilyen csoda folytán. Vagy heccből tette valaki, hogy bajba sodorjon... Nem tudom a dolgot megfejteni. Fejtsék meg az elvtársak, ha tudják.

– Meg van fejtve már – mondja a küldött. – Egyetért ugye velünk, hogy a kommunisták nem hisznek égi csodákban.

– Természetesen – biccenti H. A száját is eltátja, oly őszinte és ártatlan érdeklődéssel tekint az asztal irányába.

– A csoda abban áll – mondja a küldött –, hogy maga azt a juhot egyszerűen ellopta.

– Én? – hökken vissza H.

– Úgy, ahogy mondom.

H. meglepődik, mélységes sajnálkozás ül ki az arcára.

– Annyi bizonyos – mondja –, hogy én azt a juhot el nem loptam. De ha olyan szerencsétlen vagyok, hogy az elvtársak másként látják a dolgot... ha úgy döntenek, hogy loptam, akkor én alávetem magam a többség határozatának.

Kitör a nevetés. A küldött a ceruzájával kopog. H. újabb védekező rohamot indít; a múltját vonultatja föl mentségére. Hogy ő elsőnek iratkozott be a kollektív gazdaságba.

– Kilencediknek – korrigál valaki. – Sőt, ragaszkodtál te is ahhoz, hogy az alakuló gyűlésen kilencediknek szólítsanak elé.

– Annak magyarázata van! – mondja H.

Akik ugyanis megkutyálták maguk, és hiába rakták alájuk a tüzet, az istennek sem puhultak, az egyes számú belépőnek „kórházi méretű” verést helyeztek kilátásba. H., aki valóban elsőnek írt alá, a második vagy legalább harmadik helyre pályázott. (Kevéske földjét még 1946-ban elkótyavetyélte; belépése csupán képletes értékű volt. Nem annyira önmagával, mint inkább a veréssel kellett szembenéznie.) Újabb fenyegetésre a legbiztonságosabbnak mutakozó utolsó

helyre ugrott, ahonnan, mint párttaghoz nem méltó rubrikából, visszataszigálták a lista elejére. A nyolcas hely foglalt volt, így választotta a kilencest. Úgy gondolta – és ebben ragyog föl a meggondoltsága és kiváló taktikai érzéke –, hogy ha el is páholják az elsőt, másodikat, talán még az ötödiket is: mire a kilencedikhez érnek, kifáradnak a megtorlók.

– Ilyenformán ki lett az első a listán? – kérdi a küldött.

– Éppen az, aki a verést megígérte – mondja H. fölragyogva a történelmi elégtétel boldog érzésétől.

Úgy érzem, azt reméli, hogy a harsány kacagásban, a térdét csapkodó, dülingélő tömegben az ő kis bolyongó bűnét szem előtt tévesztik. A kiküldött bejelenti, hogy a sajt és a titokzatos juh ügyét a rajoni bíróság fogja tárgyalni; az alapszervezet ahhoz igazítja majd a határozatát.

Egy öreg tehenész elaludt mellettem.

A szomszédja oldalba üti:

– Kelj föl, te! Nem vagy az állomáson.

Megyünk hazafelé.

(SÜTŐ ANDRÁS: ANYÁM KÖNNYŰ ÁLMOT ÍGÉR)